

O'ZBEKISTON MAKTABGACHA TA'LIMDA TASHKILOTLARIDA INKLYUZIV TA'LIM TIZIMINI JORIY ETISHDA XORIJ TAJIRIBASIDAN FOYDALANISH

Abdumalikova Gulxayo Zokirjon Qizi

Farg'ona viloyati Quva tumani
57-Son DMTT direktori

Annotatsiya. Maqolada inklyuziv ta'lim rasmiy ta'limda tushunchasi ancha kengroq. Bu ta'limda ko'proq o'qishda, o'rganishda imkoniyati cheklangan bolalar bilan ishlanadi. Inklyuziv ta'limni chet el tajribasi asosida maktabgacha yoshdagi bolalarning har tomonlama intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy rivojlanishi uchun shart-sharoitlar yaratish imkoniyatlarini ta'minlash ko'zda tutildi.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, deklaratsiya, uydagi ta'lim, imkoniyati cheklanganlar, integratsion ta'lim, imkoniyatlar, maktabgacha ta'lim, jismoniy rivojlanish.

Аннотация. Абстрактный. В статье понятие инклюзивного образования в формальном образовании гораздо шире. Это образование в основном работает с детьми с ограниченными возможностями обучения. Предусматривалось предоставить возможности для создания условий для всестороннего интеллектуального, нравственного, эстетического и физического развития детей дошкольного возраста на основе зарубежного опыта инклюзивного образования.

Ключевые слова: инклюзивное образование, декларация, домашнее образование, инвалидность, интегрированное образование, возможности, дошкольное образование, физическое развитие.

Abstract. In the article, the concept of inclusive education in formal education is much broader. This education mainly works with children with learning disabilities. It was envisaged to provide opportunities to create conditions for all-round intellectual, moral, aesthetic and physical development of preschool children based on foreign experience of inclusive education.

Key words: inclusive education, declaration, home education, disabled, integrated education, opportunities, preschool education, physical development.

Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan barcha islohotlar zamirida, eng avvalo, kelajak avlodning barkamol bo'lib ulg'ayishi, hech kimdan kam bo'lmay dunyo arenalarini zabt etishga qodir farzandlar bo'lib yetishishi kabi dolzarb masalalarni hal etish turadi. Ayniqsa, yetim va ota-ona qaramog'isiz qolgan, nogiron, rivojlanishida nuqsoni bor bolalarning ijtimoiy himoyasi hamisha davlat va jamiyatning ustuvor vazifasi hisoblangan. Ushbu vazifani amalga oshirish borasida O'zbekiston Respublikasida rivojlanishida nuqsoni bo'lgan kishilarning huquq va erkinliklarini, teng imkoniyatlarini ta'minlash, turmush faoliyatidagi cheklanish, chegaralarni bartaraf etish, ta'limni tashkil etish va boshqarishga zamonaviy yondashuv, uning sifati va samaradorligini oshirish, jamiyatda aholining turli qatlamlari uchun ta'limning uzviylik va uzluksizligini ta'minlash borasida talaygina ishlar amalga oshirib borilmoqda. O'zbekiston maktabgacha ta'lim tizimida inklyuziv yondashuvni joriy etish yangi va murakkab vazifa bo'lib, bunda rivojlangan mamlakatlarning boy tajribasidan o'rganish va undan oqilona foydalanish katta ahamiyatga ega.

Xorijiy mamlakatlarning uzoq yillik tajribasi shuni ko'rsatadiki, inklyuziv ta'lim nafaqat nogironligi bo'lgan bolalarga, balki butun jamiyatga foyda keltiradi. Bu barcha bolalarga inson xilma-xilligini erta yoshdan tushunish, hamdardlik va jamoada ishlash ko'nikmalarini shakllantirish imkoniyatini beradi. O'zbekiston uchun maktabgacha ta'limda inklyuziv tizimni joriy etish – bu

murakkab, ammo juda muhim va istiqbolli vazifa. Buning uchun murakkab yondashuv talab etiladi: qonuniy, iqtisodiy, kadrlar va ma'naviy-ma'rifiy islohotlarning uyg'unligi. Xalqaro tajribani o'rganish va uni mahalliy an'analar bilan uyg'unlashtirish orqali O'zbekiston har bir bolaning eng yaxshi hayotga ega bo'lishi uchun zarur bo'lgan teng imkoniyatlar va barkamol shaxs bo'lib yetishishiga hissa qo'sha oladi.

Inklyuziv ta'limga kiritishning asosiy tamoyillari va ularning mazmuni Ta'lim tizimini joriy etish har doim ma'lum bir qonun qoidalarga, tamoyillarga asoslanishni talab etadi. Inklyuziv ta'lim tizimini joriy qilishda esa quyidagi tamoyillarga asoslaniladi:

- ✚ Inklyuziv ta'limning e'tirof etilishi.
- ✚ Inklyuziv ta'limning barcha uchun ochiq bo'lishi tamoyili.
- ✚ Bog'lanishning mavjud bo'lishi tamoyili.
- ✚ Markazlashtirilmagan bo'lishi tamoyili.
- ✚ Inklyuziv ta'limda kompleks yondashishi tamoyili.
- ✚ Inklyuziv ta'limda moslashuvchanlik tamoyili.
- ✚ Malakaviylik tamoyili.

Skandinaviya davlatlarida maxsus ehtiyojlari bo'lgan bolalar uchun turli qo'llab-quvvatlash xizmatlari va resurslar mavjud, bu esa o'quvchilarning ta'limda muvaffaqiyatini ta'minlashga yordam beradi. Inklyuziv ta'lim nafaqat ta'lim jarayonini yaxshilash, balki ijtimoiy adolatni ta'minlash va iqtisodiy rivojlanishni rag'batlantirish uchun ham muhimdir. Tadqiqot natijalariga ko'ra, inklyuziv ta'lim nafaqat alohida yordamga muhtoj bolalarning rivojlanishiga xizmat qiladi, balki jamiyatda o'zaro hurmat, hamjihatlik va barqaror ijtimoiy aloqalarni yaratadi. Chet elda, inklyuziv ta'lim tizimi jamiyatda tenglikni ta'minlash va ijtimoiy integratsiyani kuchaytirishda muhim rol o'ynaydi.

Qirg'izistonda- inklyuziv ta'limni rivojlantirish tanlab olingan davlat maktablari va xususiy o'quv muassasalarida olib boriladi. Mutaxassislar guruhi ommaviy maktablarda ta'lim olish uchun imkoniyati cheklangan bolalarni tanlab oladi. Ularning bazasida o'qituvchilar, ota-onalar, mahalliy hokimiyat vakillari uchun uchta seminar, Ta'lim Vazirligi va mahalliy ta'lim departament vakillari uchun respublika miqyosidagi konferensiya ham o'tkazilgan. Qozog'istonda 2003 yil «Maxsus ehtiyojli bolalarni korreksion ijtimoiy va tibbiy-pedagogik qo'llab-quvvatlash haqidagi» Qonun qabul qilindi. Bu qonun asosida maxsus ehtiyojli bolalarni umumta'lim muassasalarida ta'lim-tarbiya berish, korreksion pedagogik ish olib borish maqsadida rehabilitatsion markazlar, psixologik-pedagogik korreksiya xonalari, maxsus maktab va maktabgacha ta'lim tashkilot qoshida qisqa muddatli guruhlar tashkil etildi. Inklyuziv ta'limga kadrlarni tayyorlash uchun oliy ta'limda «Maxsus pedagogika», «Maxsus psixologiya» va «Maxsus metodikalar» kurslari kiritildi.

AQShda inklyuziv ta'lim tajribasi -AQShda nogironlarga bo'lgan e'tibor faqat ta'lim tizimida emas. Bu yerda barcha jamoat binolari, yo'llar, transport vositalari va boshqa jamoatchilik inshootlari nogironlar foydalana olishi uchun maxsus vosita va sharoitlar bilan ta'minlangan. Masalan, har bir

jamoat avtobusida nogiron aravachalari turishi uchun maxsus joy ajratilgan. Ularning avtobusga chiqishi va tushishini ta'minlash uchun ham transport maxsus texnologiya bilan jihozlangan. Bu kabi sharoitlarni binolarda va boshqa transport vositalarida ham ko'rish mumkin. Bularning barchasi mamlakatdagi nogironlarning jamiyatda barcha qatori teng huquqli yashashlarini ta'minlash maqsadida federal qonunlar bilan amalga

oshiriladi. Biz bu maqolada nogironlarga bo'lgan e'tibor mavzusining ta'lim tizimidagi tadrijiy rivoji haqida qisqacha ma'lumot berdik. AQSh ta'lim tizimida umumiy ta'limdan farqli shu kabi boshqa maxsus ta'lim turlariga ham ruxsat va imkoniyatlar berilgan. Masalan, amerikaliklar, agar xohlasa, farzandlarini umuman maktablarga bermasdan, ularga o'zlari uyda ta'lim berishlari mumkin. Qonunan ruxsat berilgan va tan olingan bu ta'lim turi "Uy maktabi" deya ataladi. Bu haqda batafsil kelgusida bayon qilamiz.

Fransiyada inklyuziv ta'lim tajribasi –Fransiya Integratsiyalashgan tarbiyalanuvchi bilan ishlayotib, tarbiyalanuvchi psixologlari va maxsus pedagoglarni o'z ichiga olgan ixtisoslashtirilgan yordamchi tuzilmalarga yordam so'rab murojaat qilishlari mumkin. Jalb qilinayotgan xodimlar o'ziga xos sohada yoki o'zining butun maktablarda esa faoliyatida vaqtincha yoki doimiy ravishda qiyinchiliklarga duch kelayotgan oquvchilar hamda oddiy sinflarga integratsiyalashgan, rivojlanishda nuqsonlari mavjud bolalarga yordam ko'rsatishlari lozim. Mutaxassislar turli departamentlardan (sog'liqni saqlash, ijtimoiy masalalar, ta'lim) jalb qilinishi mumkin. Ulardan har biri qisqa yoki uzoq muddatda tarbiyalanuvchiga yordamlashadi hamda maktabgacha ta'lim xodimlariga ko'maklashadi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, O'zbekiston uchun asosiy saboq shundan iboratki, inklyuziv ta'limni alohida "loyiha" sifatida emas, balki butun maktabgacha ta'lim tizimining ajralmas va tabiiy qismi sifatida qarash zarur. Xalqaro tajribani mahalliy sharoit va madaniyatga moslashtirib, izchil va tizimli islohotlar olib borish orqali O'zbekiston har bir bolaning salohiyatini ro'yobga chiqarishga yo'l ochadi. Maktabgacha ta'lim tizimida inklyuziv ta'limning ahamiyati shundaki, imkoniyati cheklangan bolalarni ilk yoshlaridanoq sog'lom bolalar qatoriga qo'shib sifatli ta'lim olishini ta'minlagan holda bolada ruhiy va jismoniy hissiyotlarini va harakatlarini rivojlantirishdir. Nuqsoni bor bolalarni har tomonlama tarbiyalash orqali ularni ona-Vatanga, tabiatga nisbatan go'zallikni his etishga, tafakkurini rivojlantirishga, bolalarning talab-ehtiyojlarini qondirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Qodirova, F., Ibadullayeva, S. N. (2022). Nutq ustida ishlashning tizimli yondashuvlari orqali eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalarni inklyuziv ta'limga tayyorlash. *Pedagogik ta'lim innovatsion klasteri*, 1(1), 350-352.
2. Ibadullayeva, S. N., Masaliyeva, S. (2022). Inklyuziv ta'lim sharoitida maktabgacha yoshdagi bolalarning matematik tasavvurlarini rivojlantirish omillari. *Inklyuziv ta'lim*, 1(2), 111-113.
3. Qodirova, F., Ibadullayeva, S. N. (2021). Nogironligi bo'lgan ota-ona qaramog'ida bo'lgan yetim bolalarni ijtimoiylashtirishning metodik klasteri. *Ta'lim va innovatsion tadqiqotlar*, 6(1), 280-286.
4. Sh.N.Ibadullayeva magistrlik dissertatsiya "Ta'lim klasteri asosida inklyuziv ta'lim samaradorligini oshirishning samarali omillarini aniqlash"2022 y.
5. D.S.Qaxarova "Inklyuziv ta'lim texnologiyasi" o'quv va metodik qo'llanma 2014-yil.
6. Eshmuratova Dildor "Chet elda alohida yordamga muhtoj bolalarning inklyuziv ta'limi" SYNAPSES: Insights Across the Disciplines Volume 2, Issue 4